

LUND UNIVERSITY

Review of Henrik Lindblad, "Kyrkliga kulturarv i en ny tid. Samlade studier och reflektioner" (2023)

Wienberg, Jes

Published in:
Kyrkohistorisk årsskrift

2023

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wienberg, J. (2023). Review of Henrik Lindblad, "Kyrkliga kulturarv i en ny tid. Samlade studier och reflektioner" (2023). *Kyrkohistorisk årsskrift*, 123, 173-175.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

SKRIFTER UTGIVNA AV SVENSKA KYRKOHISTORISKA FÖRENINGEN 1:123
PUBLICATIONS OF THE SWEDISH SOCIETY OF CHURCH HISTORY 1:123

Kyrkohistorisk årsskrift 2023

Redigerad av URBAN CLAESSION

Professor i kyrkohistoria vid Uppsala universitet

With summaries in English

Recensioner

Allmän kyrkohistoria	145
Nordisk kyrkohistoria	165

ALLMÄN KYRKOHISTORIA

<i>R. Kirtie Algae</i> , Religion, Power, and Society in Suriname and Guyana. Hindu, Muslim, and Christian Relations. (Magnus Lundberg).....	145
<i>Martin Berntson</i> , Kyrko- och samfundskunskap – en introduktion. (Cecilia Wejryd)	147
<i>Elisabetta Deriu</i> , BibliothEques. Equestria delle famiglie Barberini, Borghese, Chigi, Salviati e del Fondo Urbinate latino. (Kari Lawe)	148
<i>Heiner Fandrich</i> , Carl Stange – Theologe und Wissenschaftsorganisator. Personelle und institutionelle Verbindungen deutscher und nordeuropäischer Lutherrenaissance. (Anders Jarlert)	150
<i>Andreas Gestrich</i> , Siegfried Hermle & Dagmar Pöpping (red.), Evangelisch und deutsch? Auslandsgemeinden im 20. Jahrhundert zwischen Nationalprotestantismus, Volkstumspolitik und Ökumene. (Fredrik Santell)	152
<i>Stefan Heid och Markus Schmidt (red.)</i> , Kult des Volkes. Der Volksgedanke in den liturgischen Bewegungen und Reformen – eine ökumenische Revision. (Yvonne Maria Werner)	153
<i>Mary Hollingworth</i> , Conclave 1559. Ippolito d'Este and the Papal Election of 1559. (Kari Lawe)	155
<i>Pål Kolstø</i> , Strategic uses of Nationalism and Ethnic Conflict Interest and Identity in Russia and the Post-Soviet Space. (Emil Hilton Saggau)	157
<i>Andreas Mazetti Petersson</i> , A Culture for the Christian Commonwealth. Antonio Possevino, authority, history, and the venetian interdict. (Filippo De Vivo)	159
<i>Paul Peucker</i> , Herrnhut 1722–1732. Entstehung und Entwicklung einer philadelphischen Gemeinschaft. (Urban Claesson)	161

<i>Paul Peucker</i> , Herrnhut. The Formation of a Moravian Community, 1722–1732. (Urban Claesson)	161
<i>Rainer Rausch, Frank Otfried July & Winfried Krause (red.)</i> Luther lehrt predigen(d). (David Gudmundsson)	163

NORDISK KYRKOHISTORIA

<i>Erik J. Andersson (red.)</i> Axel. B. Svenssons dagbok under resan till Afrika 1938–1939. (Torbjörn Larspers)	165
<i>Herman Bengtsson</i> , Riddaren och draken. En rekonstruerad historia. (Hanna Källström)	166
<i>Inguar Bengtsson</i> , Dess kyrkor, folk och präster – i kyrkohistorisk belysning. (Lars Aldén)	167
<i>Elisabeth Christiansson Drake & Stig Linde</i> , Stora Sköndal. Arbetet, livet och diakonerna. (Ninna Edgardh)	169
<i>Monica & Valter Fryxelius</i> , När Dömle var stiftsgård. Historien, berättelserna och reflektionerna 1946–2004. (Fredrik Santell)	171
<i>Ove Korsgaard</i> , Kropskultur. Idræt, religion og askese fra oldtid til nutid. (Martin Nykvist)	172
<i>Henrik Lindblad</i> , Kyrkliga kulturarv i en ny tid. Samlade studier och reflektioner. (Jes Wienberg) ...	173
<i>Bert Mårald</i> , Läroverken i memoriam. En studie av kulturmiljö, pedagogik och politik under 100 år. (Fredrik Santell)	175
<i>Fredrik Santell (red.)</i> , En kyrka för hela livet. Rikssvenska Olaus Petri-församlingen 100 år 1922–2022. (Klas Hansson)	176
<i>Erik Sidenvall</i> , Medarbetare. En historia om organisation och lekfolksuppdrag i Svenska kyrkan. (Klas Hansson)	178
<i>Lennart Sjöström (red.)</i> , John Cullberg. Biskop, religionsfilosof och samtidskritiker. (Robert Lemberg)	180
<i>Per Stobaeus</i> , Livet kring Lunds domkyrka på 1700-talet. Domkyrkorådets protokoll berättar. Textutgåva och inledning. (David Gudmundsson)	181

*Esaias Tegnér*s kyrkliga tal. Utgivna av Barbro Wallgren Hemlin på uppdrag av Tegnérssamfundet. Del III. Åren 1831–1836. (Erika Boije) 183

Zacharias Topelius, Religiösa skrifter och psalmer. Utgivna av Magnus Nylund med inledning av Erika Boije, Anna Maria Böckerman & Birgitta Sarelin. (Oloph Bexell) 184

Skriftserier och medarbetarförteckning

SKRIFTSERIER

Skrifter utgivna av Svenska
Kyrkohistoriska föreningen.....187
Meddelanden från Kyrkohistoriska
arkivet i Lund. Ny följd.....188
Bibliotheca Historico-Ecclesiastica Lundensis.....189
Acta universitatis upsaliensis.
Studia Historico-Ecclesiastica Upsaliensia.....190
Uppsala Studies in Church History.....191

MEDARBETARFÖRTECKNING.....192

gående understryker att bokens fokus är samspelet och motspelet mellan dem. Att pedagogen Korsgaard genomgående i boken anlägger utbildningshistoriska perspektiv är knappast förvånande, och som han skriver är politik, teologi, filosofi, kultur och kroppskultur områden som »hänger sammen som ærtehalv» (s. 188). Detta är också något som framgår med all önskvärd tydlighet i boken, som snarast kan beskrivas som en idrottshistoria inlindad i en bredare kultur- och socialhistorisk framställning. Styrkan i detta är att idrottens betydelse blir tydlig; den idrottshistoriska utvecklingen sätts i ett större sammanhang och får således sin rättmätiga plats i historieskrivningen. Samtidigt innebär det att den läsare som främst är intresserad av relationen mellan idrott och religion i långa stycken lämnas tomhänt.

På de ställen där denna relation *de facto* diskuteras görs det i regel på ett klarsynt och upplysande sätt. Av förklarliga skäl gäller det inte minst bokens första del om antiken, då idrotten hade en uttalat religiös inramning. I detta sammanhang blir också den kristna kritiken och på sikt den kristna statens förbud mot vissa kroppskulturella uttryck intressant. Både här och i andra delar av boken har Korsgaard emellertid en tendens att begränsa kyrkans roll till den som motståndare och han målar gärna upp ett motsatsförhållande mellan kristendom och idrott. Detta bygger på en tes han presenterar redan i bokens inledning, nämligen att det finns ett samband mellan »kristendommens tillbagetrækning som normsættende og adfærdsregulerende instans og sportens fremmarch» (s. 16).

Det finns såväl i Danmark som internationellt gott om exempel på hur kyrkor och kristna organisationer sett idrotten som en tillgång, inte minst som ett verktyg för att motverka sekularisering. Korsgaard behandlar själv sådana sammanhang när han i korthet beskriver den brittiska muskelkristendomen och hur den i någon mån fick genomslag i danska KFUM. Denna mer idrottstillvända kristendom – vilken gjorde sig gällande i såväl protestantiska som romersk-katolska sammanhang – hade med fördel kunnat få en mer framträdande roll i boken. En tydligare förankring i den omfattande forskning som bedrivits om kristendom och idrott

under de senaste decennierna hade sannolikt bidragit till en sådan nyansering.

En viktig förtjänst med *Kroppskultur* är att den lyckas diskutera kroppskultur och idrott ur ett teologiskt och filosofiskt perspektiv utan att hamna i den alltför vanliga fällan att onyanserat hävda att sporten i sig själv är en religion. Här intar i stället Korsgaard en mer balanserad ställning och konstaterar att en jämförelse mellan sport och religion endast är meningsfull när vi talar om deras meningsskapande och sociala betydelser; betydelser vilka som sagt har en viktig plats i framställningen, men utan att för den sakens skull beskriva sporten som ett religionssurrogat.

För den som är intresserad av vilken roll kroppskultur och idrott spelat i nordisk och västeuropeisk historia är Ove Korsgaards bok mycket läsvärd. Ett snävare perspektiv och en tydligare röd tråd hade gjort innehållet lättillgängligare, men de många stickspåren förhöjer läsoplevelsen. Även om *Kroppskultur* inte fyller behovet av en skandinavisk-språkig introduktion till idrott och religion, eller ens idrott och kristendom, visar den på sambandet mellan dem och vikten av att fortsätta studera det.

MARTIN NYKVIST

Henrik Lindblad
KYRKLIGA KULTURARV I EN NY
TID. SAMLADE STUDIER OCH
REFLEKTIONER. (Acta Universitatis
Upsaliensis. Uppsala Studies in
Conservation 1)

Uppsala: Uppsala universitet 2023, 296 sid.

Man kan anlägga ett evighetsperspektiv, Svenska kyrkans tidsrymd är tusen år, där doktorsavhandlingar förväntas bli klara inom fyra år, även om ofta det tar lite längre. Här är en avhandling som har varit länge undervägs, men som det skrivs, »är det bra att bli färdig någon gång» (s. 27). Det handlar om Henrik Lindblad och hans avhandling inom ämnet konstvetenskap i Uppsala med titeln *Kyrkligt kulturarv i en ny tid. Samlade studier och reflektioner*.

Lindblad har samlat på sig erfarenheter från Läns museet Gävleborg, Riksantikvarieämbetet, Svenska kyrkan centralt som analytiker, koordinator och rådgivare kring kulturarv, som stiftsantikvarie i Lunds stift, från ICOMOS och nätverket FRH, *Future for Religious Heritage*. Författaren besitter således en mångårig erfarenhet från att i olika roller hantera frågor kring det kyrkliga kulturarvet.

Avhandlingen är en så kallad sammanläggningsavhandling, som grundläggande består av ett antal (i detta fall) redan publicerade artiklar samt en förklarande »kappa». Det är ett format, som är ovanligt inom de teologiska och humanistiska vetenskaperna, där monografin ännu dominerar. Avhandlingen är utformad som en hybrid – man presenteras för en bok, men öppnar man den, består den av olika delar utan en genomgående berättelse eller tes som röd tråd.

Konkret består avhandlingen först av en förteckning över de sex återopade artiklarna, sedan en förteckning över använda förkortningar, en engelsk sammanfattning av avhandlingen, en förteckning över tabeller och ett förord (med tacket ovanligt uppställt i en tabell). Därefter kommer själva kappan:

1. Inledning; 2. Teoretiska och metodologiska utgångspunkter; 3. Översikt av forskning och tillämpning inom avhandlingens undersökningsområden; 4. Innehåll i avhandlingens artiklar; 5. Slutledning – samt Referenser.

Sist följer artiklarna: I. »Bergslagens träkyrkobyggande. En regional studie» (2000); II. »Auktoriserade kyrkliga kulturvärden. Analys av kyrkokaraktäriseringar utförd 2007–2008» (2021); III. »Delat ansvar» (2017; tillsammans med Ola Wetterberg); IV. »Ecclesiastical Heritage as a Human Right» (2021); V. »Europas religiösa byggnader i förändring» (2017; tillsammans med Eva Löfgren); VI. »Caroli Church. A Resource for Urban Regeneration» (2022; tillsammans med Johan Eriksson & Christer Gustafsson).

Lindblads avhandling diskuterar ingående frågor, som har blivit alltmer betydelsefulla sedan relationsförändringen mellan Svenska kyrkan och den svenska staten år 2000. Någon delning, som det

ibland betecknas, är det inte, för kyrka och stat är fortfarande sammanflätade genom lagstiftning och ekonomiska band. Sedan förändringen ger staten bidrag till Svenska kyrkan för att ta hand om kyrkorna som kulturarv, den kyrkoantikvariska ersättningen.

Efter 2000 har Svenska kyrkan byggt upp egen antikvarisk kompetens med en kader av stiftsantikvarier med nationell samordning från kansliet i Uppsala. Beslutande ansvar har tillfallit de regionala länsstyrelserna, medan Riksantikvarieämbetet under samma period har nedgraderat sin roll som expertorgan, till exempel har de i praktiken avvecklat publikationsserien *Sveriges kyrkor*.

Genom Lindblads mångåriga erfarenhet ges med denna avhandling unika möjligheter till reflektion över författarens egna insatser i processen och också utvecklingen i stort. Lindblad lyfter således fram de intressekonflikter som kan uppstå mellan Svenska kyrkan och dess församlingar, som vill använda och utveckla sina kyrkor, som därför behöver kunna förändras, och särskilt Riksantikvarieämbetet, som med hänvisning till lagstiftningen bromsar eller hindrar förändringar. Att det till exempel behövs tillstånd för att flytta en dopfont, har således aktualiserats i samband med en förändring av interiören av Dalby kyrka i Skåne 2023.

Motsättningen blir tydlig i exemplet Caroli kyrka i Malmö från 1879, som blev övertalig, avsakraliserad 2010 och därefter såld, där Länsstyrelsen i Skåne, men inte Riksantikvarieämbetet, ville tillåta att inventarier togs bort med konsekvensen att kyrkan förföll under tiden ärendet överklagades, men där överklagandet slutligen avvisades. Strävan att bevara en kyrka kan således ha som konsekvens att den förfaller.

Lindblad berättar även om en strid om tolkningsföreträde, där både Svenska kyrkan och Riksantikvarieämbetet ville utarbeta handledningar för arbetet med att bedöma kyrkors värde som kulturarv. Särskilt anlade man olika perspektiv på icke-experters roll i processen, där Lindblad hänvisar till nyare internationella strömningar i synen på kulturarv, där användarna tilläts vara delaktiga och ha inflytande. Riksantikvarieämbetet upprätthåller i praktiken fortfarande ett förhållningssätt karakte-

riserat som AHD, *Authorized Heritage Discourse*, där experters »objektiva» bedömning av vad som är kulturarv dominerar. Svenska kyrkan hade således långtgående planer på en handbok kring värdebedömningar men lade ner projektet, medan ämbetet kom i mål med sin plattform och därmed sina riktlinjer. Kanske skrotade kyrkan sitt projekt för att inte ta strid med en viktig statlig aktör. För båda parter är på sitt sätt nöjda med den internationellt sett generösa modellen med kyrkoantikvarisk ersättning, även om Lindblad anser att ordningen behöver revideras, då situationen för kyrkan med fallande medlemstal och övertalighet är en annan idag än vid den tid, då avtalet om ersättningen om till.

Lindblad lyfter även fram kyrkans »mörka» kulturarv med exemplet från trolldomsprocesserna i Torsåker och Ytterlännäs i Ångermanland, som ingen riktigt vill ta ansvar för och som därför ännu inte nämns i karaktäriseringarna, när kyrkans kulturarv värderas. Inte heller omtalas, att Dalby kyrka i Värmland låg längs pilgrimsleden mot Nidaros (numera Trondheim) i Norge. Det traditionellt antikvariska med det materiella kulturarvet, kyrkobyggnaden, får således för stor uppmärksamhet på bekostnad av det immateriella kulturarvet.

Sedan kan det framföras viss kritik mot avhandlingen. Som sammanläggningsavhandling blir det lite rörigt med en disposition, där olika förteckningar och en sammanfattning kommer före förordet och kappan (s. 9ff). Nu finns sex artiklar med, men det hade räckt med färre. Åtminstone faller artikel I, som är en redovisning eller beskrivning av träkyrkorna i Bergslagen, utanför temat för boken även om den kanske representerar ett antikvariskt förhållningssätt; artikeln kunde ha utgått och det hade ändå varit en godtagbar avhandling. Formatet innebär också tämligen många upprepningar. Man läser exempelvis om trolldomsprocesserna tre gånger i kappan (s. 17, 110, 124) samt i en av artiklarna (II s. 27, 33f, 44). Artiklarna är kopierade rakt av inom ramen för bokens format, det vill säga, i flera fall har tidskriftssidor blivit förminskade, så att några av texterna är på gränsen till oläsliga. En äldre recensent drog således fram *Bebyggelsehistorisk tidskrift* (81, 2021) och antologin *Alla dessa kyrkor. Kulturvård, religion och politik* (2017; recension i

KÅ 119, 2019) för att lättare kunna läsa åtminstone tre av artiklarna. Avslutningsvis kunde man önska sig att det med anledning av trolldomsprocesserna, som ett exempel på mörkt kulturarv, fanns en mer principiell diskussion med en internationell utblick och referenser.

Henrik Lindblad har åstadkommit en tankeväckande sammanläggningsavhandling som tar upp angelägna frågor, visar på lärorik självreflexion och kommer med konstruktiva synpunkter. Med den nuvarande ordningen finns en risk att det skapas vad Lindblad kallar »zombiekyrkor», det vill säga välskötta men döda eller nästan döda kyrkor (s. 22, 93f, 117, 134, 139). Måtte avhandlingen – eller dess artiklar – leda till förbättrade relationer mellan de olika aktörerna och därmed en bättre hantering av kyrkorna som kulturarv.

JES WIENBERG

Bert Mårald
LÄROVERKEN IN MEMORIAM. En studie av kulturmiljö, pedagogik och politik under 100 år.

Möklinta: Gidlunds 2023, 367 sid.

Från 1860-talet fram till 1968 utgjorde läroverkskulturen en väsentlig del inte bara av svenskt utbildningsväsen i allmänhet. Den utgjorde också i sig en veritabel kulturmiljö som på bred front påverkade vitt skilda samhällssektorer och sammanhang. Historikern Bert Mårald (f. 1938) har gripit sig an uppgiften att skildra denna kultur och resultatet har blivit en perspektivrik och väldokumenterad bok med över 600 personer i personregistret, byggande på material ur bibliografins nästan 800 titlar. Författaren har framgångsrikt sökt, läst och använt sig av ett brett material som kunnat vittna om olika synsätt på och förhållanden till läroverkssystemet över tid, kompletterat av visst offentligt tryck och två otryckta källor.

Med begrepp som 'läroverkstraditionen' och 'folkskoleprogressivismen' målas och problematiseras generella bilder av svenskt undervisningsväsen över tid. 'Klass och kön', 'Arthur Engbergs janusansikte', 'Nog fanns läroverksnazism', '...liksom